

جامع یزد

مسجد جامع کبیر یزد از بناهای زیبا و باشکوه اسلامی است که در قرن ششم هجری ساختمان اولیه آن آغاز گردیده، و از لحاظ عظمت بنا و صنعت معماری و کاشی کاری کم نظیر و مورد اعجاب تماشاکنندگان است.

این مسجد بزرگ در وسط شهر قدیم داخل حصار واقع شده، کلیه مساحت آن اعم از قسمتهایی که زیر بناست و جز آنها ۹۸۰۰ متر و مساحت قسمتهای مزین بکاشی شامل کتیبه ها و غیره در حدود ۵۰۰ متر میباشد. طول مسجد ۱۰۴ متر و عرض آن ۹۹ متر است. دارای هفت مدخل بسادر ورود است که براهها و کوچه های متعدد ارتباط دارد.

بانی اولیه مسجد علاء الدوله کالنجار از دودمان آل بویه بوده است که در زمان ملکشاه سلجوقی در یزد امارت داشته. وی مردی مذهبی و باعقیده بوده. در سال ۵۰۴ هجری یزد آمده و در ۵۲۷ در این شهر وفات یافته. آثار ساختمانی او فعلا و بران است پس از او در سال ۷۲۴ مولای اعظم سید رکن الدین نظام الحسینی در سمت قیبه بنای علاء الدوله (مسجد جامع عتیق) زمین وسیعی را اختیار کرده و ساختمان مجللی را (مسجد جامع کنونی) بنیاد نهاده است. این مرد از بزرگان زمان خویش و در علوهمت بی نظیر بوده. آثار خیریه دیگری از خود بیادگار گذاشته که از جمله میاه پر برکت وقف آباد میباشد. این سید جللیل در حالی که ساختمان گنبد و ایوان ناتمام بود در سال ۷۳۲ در گذشت و پس از او مولانا شرف الدین علی یزدی که از مفاخر یزد و از مردان بنام دوره تیموری است بر حسب وصیت سید رکن الدین گنبد و ایوان را با تمام رسانید (طول گنبد از ابتدای ایوان تا محراب سی متر و عرض آن ۱۴ متر میباشد). سپس در زمان امیر تیمور بسال ۷۷۷ گنبد و ایوان بکاشی مزین گردید.

در طرفین محراب تاریخ اتمام کاشی کاری و نام معمار آن بر آجرهای کاشی نوشته

شده باین عبارت: در طرف راست:

« عمل الحاج بهاء الدين محمد بن الحسين يعرف بالاليزدي »

در طرف چپ : « تم فی شهر محرم الحرام سنه سبع و سبعین و سبع مائه الهجریه » .
 در زمان پسر امیر تیمور (امیرزاده پیر محمد عمر شیخ) خواجه جلال الدین محمود خوارزمی بیزد آمد و کتیبه ای بسیار زیبا بخط نسخ بدست مولانا بهاء الدین هزار اسب که سرآمد خوش نویسان زمان بوده حلوی سوره مبارکه فتح گرد گنبد و ایوان درافزود . اما کتیبه نامبرده ناتمام ماند تا در سنه ۸۱۹ بدست شاه نظام کرمانی در زمان شاهرخ میرزا اتمام پذیرفت ، وهم بدستور وی اسماء دوازده امام بر کتیبه ایوان نقش گردید ، و القاب شاهرخ بر کتیبه سردر مدخل بزرگ بکاشی منقوش گشت . این کتیبه اخیر بخط نسخ و کاشی سفید میباشد و بالای آن خطوط کوفی بر کاشی زردنوشته شده است .

در ۸۳۶ امیر جلال الدین چقماق شامی از معاریف و منسوبان شاهرخ میرزا باحرم خود « سنی فاطمه خاتین » بیزد آمد . این بانوی بلند همت و خیر در حین اقامت خود در بیزد آثاری نیک بیادگار گذاشت از جمله پیشگاه ایوان مسجد را بسنگهای مرمر که از تبریز بدستور وی آورده بودند تزیین نمود ، و دو ستون مرمر در دو طرف ایوان نصب کرد و بالای آنها ستونی از کاشی با ارتفاع ۱۸ متر بساخت و اکنون در قسمت فوقانی ستون کاشی مزبور این عبارات خوانده میشود : *سلطنت فرنگی*

۱ - سمت راست - فی زمن السلطان الاعظم معین الحق والخلافة والدين شاهرخ بهادر خان (کلمه شاهرخ با کاشی زرد مشخص است) سلطان خلدالله تعالی ملکه و سلطنته فی العالم .

۲ - سمت چپ - امرت باعلاء المبانی توفیقاً بفضل الله الحامی امرأة الامیر چقماق الشامی سمیه بنت الرسول فاطمة البتول فتقبلها بقبول حسن سنه ۸۳۶ .

قبر این بانوی محترم در کنار میدان امیر چقماق در داخل گنبد آجری کوچکی قرار گرفته که متأسفانه در اثر عدم توجه و مرور زمان دستخوش ویرانی است .

خواجه غیاث الدین عقیل نیز رواقی (سالن) بطول ۳۸ متر و عرض ۹ متر با آجر

و گچ در سمت راست گنبد ساخته و شاه یحیی آخرین حکمران آل مظفر هم رواقی بمانند رواق خواجه غیاث‌الدین در سمت چپ گنبد بنا کرده است.

در سال ۱۸۶۲ امیر نظام‌الدین حاجی قنبر جهانشاهی وزیر یزد مسجد را مرمتی کرده و القاب میرزا جهانشاه را با خط نسخ بکاشی نوشت و بر سردر مدخل بزرگ ذیل کتیبه شاه نظام کرمانی (القاب شاهرخی) قرارداد.

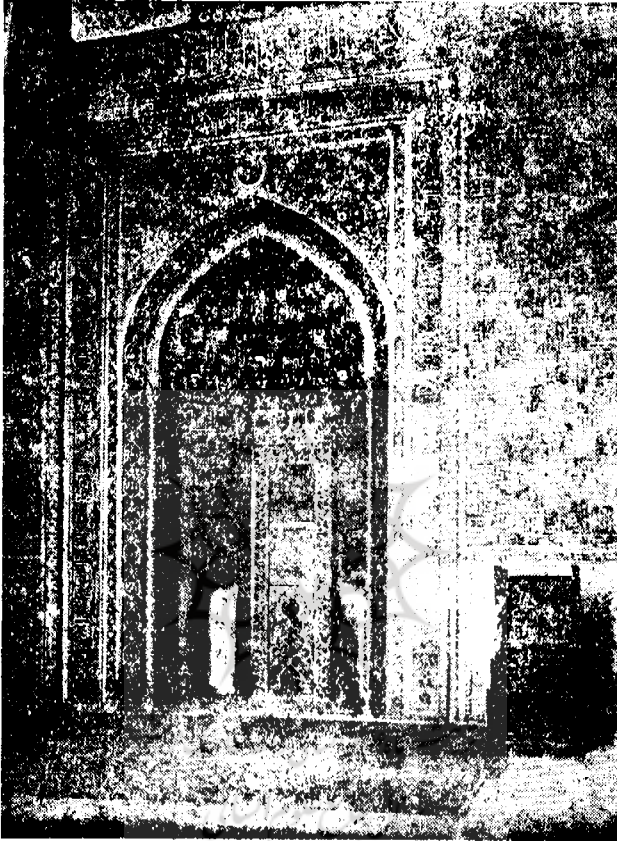
در سال ۹۳۰ آقا جمال‌الدین محمد که ابتدای جلوس شاه طهماسب صفوی در یزد حکم‌روائی داشت، دو منار بر دو طرف سر در مدخل بزرگت ساخت. محیط قاعده منارها ۸ متر و ارتفاع آنها ۵۰ متر است و سراپا مزین بکاشی الوان و اسماء جلاله و آیات مبارکات قرآن بر آن منقوش است.

در زمان فتحعلیشاه قاجار بسال ۱۲۴۰ که شاهزاده محمد ولی میرزا حکمران یزد بوده صحن مسجد را کاملاً تعمیر نموده و رواقهایی از گچ و آجر اطراف صحن ساخته، و شبستانی در سمت مغرب مسجد بمساحت ۱۰۰۸ متر که هم اکنون برپای است بنیاد نهاده.

شبستان دیگری هم در سمت شرقی مسجد بمساحت ۲۰۴۶ متر واقع شده که اکنون ویران است و از آثار ساختمانی علاءالدوله کاملینجاز میباشد. رواقهای دو طرف گنبد بوسیله راهروهای کوتاه و وسیعی بداخل گنبد و ابواب مربوط میشود و هنگام انعقاد نماز جمعه اتصال عده‌ای را که در این رواقها بنماز میایستند با عده‌ای که در گنبد هستند آسان و میسر میسازد. طول صحن مسجد ۵۳ متر و عرض آن تقریباً ۲۰ متر میباشد. وسط صحن سکوی کوتاهی بطول ۳۵ متر و عرض ۱۵ متر ساخته شده که در ایام تابستان نمازهای صبح و شام در آن جا گزارده میشود. چند رشته میاه از آغاز ساختمان از میان مسجد عبور میکرده که بعضی در سطح زمین و برخی در پایابها جریان داشته، اما اکنون باسنتهای میاه زارچ که هم از زمان علاءالدوله با پایاب هفتاد و چهار بله‌ای است، یا جریان آنها را برخلاف دستور واقعین تغییر داده اند یا خشکیده است.

در جلو سر در مدخل حوض هشت گوشه نسبتاً بزرگی ساخته شده که در زمان

مولانا سیدرکن الدین میاه وقف آباد که از مستجدات خود او بوده دائماً در آن جاری می‌بوده و اکنون بعللی که در اینجا مقام بیان آن نیست در سال یکی دو دفعه بیشتر از

مسجد جامع یزد

مسجد عبور نمیکنند بطوری که این مسجد با همه عظمت از حیث آب در مضیقه است یکی از خیرمندان در نظر دارد منبع وسیع و بزرگی متناسب با احتیاجات مسجد بسبک جدید بسازد. کتیبه داخل محراب بآیه مبارکه « اقم الصلوة لدلوك الشمس ... تا مقاماً محموداً » بخط نسخ و کاشی سفید مزین گردیده، و در بالای آن خطوط همین آیات بخط کوفی بر کاشی زرد نوشته شده. در وسط محراب جملات « لا اله الا الله محمد رسول الله

علیا ولی الله حقا حقا» بر کاشی زرد بسیار ممتاز دیده میشود و اسما، مقدسه حضرت رسول و ائمه دوازده گانه در ذیل آن بکاشی منقوش است .

گرچه تاریخ صریح این قسمت معلوم نیست ولی از این عبارات و نوع کاشیها و خطوط میتوان حدس زد که شهرستان یزد از زمانی خیلی قدیم «دارالشیعه» بوده است .

تشکیل هیئت حامیان مسجد

این کاخ مجلل که آخرین تاریخ مرمت آن را سال ۱۲۴۰ یاد کردیم ، در طول يك قرن و اندی در برابر باد و باران و حوادث دچار خرابیهای فراوان شده و بر اثر عدم التفات و توجه مردم روز بروز بر ویرانی آن میافزود . کاشی منارها و قسمتهائی از گنبد و ایوان شکسته و ریخته ، و آجر فرش باها خرد شده ، سقف و ستون شکاف برداشته ، سنگهای مرمر پیشگاه بوضعی نامنظم و نامطلوب در آمده ، و کتیبه بزرگ دور گنبد و ایوان در شرف فروریختن بود . این وضع رقت بار هر بیننده صاحبذلی را متأثر میساخت و بسی جای دریغ و افسوس بود که این بنای عظیم که بهمت مردانی چند استوار شده و در طول قرون گذشته یادگار پرافتخار مسلمین و نمودار احساسات مذهبی بوده خراب و ویران

استاد حسینعلی محمودی مهریزی معمار

گردد . عده ای که هنوز خون اسلامیت در عروقشان جوش میزد و حس دیانت آنها را تکان میداد رواندانستند که این بارگاه عالی و معبد عظیم اسلامی که بدست برادران صاحب ایمان آنها برافراشته شده فروریزد و بسند نجابت و ایمانی که پیامردي اسلاف تنظیم یافته مندرس شود ، و اینهمه آثار لطف و ذوق که بر هر يك از کاشیهای آن آشکار است محو و نابود گردد . اما این احساسات همچون آتش در زیر خاکستر فرو خفته بود تا اخیراً بتحریرك و مساعی آقای سید

علی محمد وزیری که از وعاظ معروف و از سادات جلیل القدر عریفی میباشند هیئتی بنام « هیئت حامیان مسجد جامع کبیر » تشکیل یافت . این هیئت بمدیریت آقای غلامرضا ضرابی اکنون قریب دو سال است کوشش فراوان در راه عمران و آبادی مسجد ابراز داشته و تا امروز بیش از یک میلیون ریال از یزد - مشهد - بمبئی و بعضی نواحی دیگر گرد آورده و بمصرف تعمیر رسانیده است .

هزینه تعمیر کلی مسجد بطوری که کارشناسان بر آورد نموده اند ، علاوه بر آنچه بمصرف رسیده ، در حدود چهار میلیون ریال میباشد . معماری مسجد بدستور و عمل استاد حسینعلی محمودی مهریزی کارشناس اداره فرهنگ انجام گرفته و او جوانی باهوش و در فن خود صاحب ذوق و نظر صائب است چنانکه در نصب کاشی منارها بدون منجنیق بوسیله پالکی درعین اینکه کاری خطرناک بود اقدام کرد و بطور کلی در قسمتهای مهم این ساختمان با سلیقه مخصوصی که دارد از هیچگونه سعی و کوشش فرو گذار ننموده است . با اینهمه مهندسین و کارشناسان فنی مورد نیاز میباشند . شرح تعمیرات و اقدامات دو ساله هیئت و وجوهی که خیرمندان پرداخته اند مبسوطاً در کتابی جداگانه انتشار خواهد یافت و آقای علی محمد وزیری این خدمت را بر عهده گرفته اند .

آقای حسین « پژمان » از معاصرین

نازنین ساده

نازنینی ساده میخواهد دلم	طرف گلشن باده میخواهد دلم
خوش نمدار حایله و نیرنگ را	ماهر و نسی ساده میخواهد دلم
دوستی چون خوبستن در راه عشق	هستی از کف داده میخواهد دلم
صحبت این تنگ چشمان جانگزا است	همدمی آزاده میخواهد دلم
کوشه ای کز مردم عالم کسی	با در آن تنهاده میخواهد دلم